

Derleme Makalesi/Review Article

Kadın Sağlığı Alanında Hasta Navigasyonu ve
Navigatör Hemşireliğin Kullanımı

Seda AKGÜN DORUKOĞLU¹, Zeynep DAŞIKAN²

Patient Navigation and the use of Navigator Nurse in Women's Health: A Review

ÖZ

Hasta navigasyonu, özellikle tıbbi olarak yetersiz hizmet alan bireylerin, sağlık hizmetlerine erişim ve zamanında bakım almada karşılaştıkları engelleri aşmalarına yardımcı olmak için tasarlanmış bir sağlık bakım modelidir.

Hasta navigatörü, hastaların teşhisten tedaviye kadar olan süreçte sağlık hizmeti sistemini anlamalarını ve bu sistemde ilerlemelerini kolaylaştırmayı hedeflemiştir. Bu sayede hastalar, bakım süresince ihtiyaç duydukları tedaviyi kesintisiz olarak alabilmektedir. Navigatör hemşire, hasta ve ailelerine sağlık yolculuklarında rehberlik ederek onları bilgilendirir, motive eder ve destekler. Bu hemşirenin, hastalığın evresi, tedavi seçenekleri, semptom yönetimi ve destek kaynakları gibi konularda yönlendirme, rehberlik etme, disiplinler arası iletişim sağlama gibi önemli sorumlulukları bulunmaktadır. Kadın sağlığı alanında navigatör hemşire, gebelik öncesi, gebelik, doğum ve doğum sonrası, üreme sağlığı, menopoz ve kanser bakımı süreçlerinde hastalara kapsamlı rehberlik eder. Özellikle jinekolojik onkoloji hastalarında navigatör hemşire tarama programlarına erişimi artırmayı, teşhis sürecini kısaltmayı ve sağlık eşitsizliği olan popülasyonlarda kanser sonuçlarını iyileştirmekte etkili olabilir.

Navigatör hemşire, hastalara rehberlik ederek bakım kalitesini artırmada önemli bir rol oynarlar. Bu rehberlik sayesinde, hastaların yaşam kaliteleri yükselirken tedaviye uyumları artar bu bağlamda fiziksel ve psikolojik sağlıkları iyileşir, hastalıkla başa çıkma yetenekleri güçlenir ve sağlık sistemi içindeki engelleri aşmaları kolaylaşır.

Dünya'da ve Türkiye'de kadın sağlığı alanında hasta navigasyonu ve navigatör hemşireliğin kullanımını incelemek ve navigatör hemşirenin rollerini belirleyerek, literatüre katkı sağlamaktır.

Anahtar kelimeler; Hasta navigasyonu, kadın sağlığı, multidisipliner bakım, navigatör hemşire

ABSTRACT

Patient navigation is a healthcare model specifically designed to help medically underserved individuals overcome barriers to accessing healthcare services and receiving timely care. Patient navigator aim to facilitate patients' understanding of and progression through the healthcare system, from diagnosis to treatment, ensuring that patients receive uninterrupted care throughout the process. Nurse navigator guide and support patients and their families on their healthcare journey by providing information, motivation, and assistance. The nurse has critical responsibilities, including directing and advising on the stage of the disease, treatment options, symptom management, and available support resources, as well as facilitating interdisciplinary communication. In the field of women's health, nurse navigator offer comprehensive guidance to patients during preconception, pregnancy, childbirth, postpartum care, reproductive health, menopause, and cancer care. Particularly in gynecologic oncology, nurse navigator can play a significant role in increasing access to screening programs, shortening the diagnostic process, and improving cancer outcomes in populations with health disparities.

Nurse navigator play a vital role in enhancing the quality of care by guiding patients, which, in turn, improves their quality of life, increases treatment adherence, enhances both physical and psychological health, strengthens coping abilities, and helps them overcome barriers within the healthcare system.

This review aims to examine the use of patient navigation and nurse navigation in women's health globally and in Turkey and to identify the roles of nurse navigators, thereby contributing to the literature.

Key words; Multidisciplinary care, nurse navigator; patient navigation, women's health

¹ Sorumlu Yazar; Uzman Hemşire, T.C. Sağlık Bakanlığı Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İzmir, Türkiye, E-mail: sedaakgun11@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8901-4895

² Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye, e-mail: zeynep.dasikan@ege.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-0933-9647

Geliş Tarihi: 06.06.2023, 1.Revizyon: 16.07.2024 Kabul Tarihi: 17.10.2024 Online Yayın Tarihi: 30.11.2024

Atf/Citation: Akgün Dorukoglu, S. ve Daşikan, Z. (2024). Kadın sağlığı alanında hasta navigasyonu ve navigatör hemşireliğin kullanımı: derleme. Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi, 10 (3), 225-234.

EXTENDED ABSTRACT

Patient navigation in healthcare services was first developed in 1990 by North American physician Dr. Harold Freeman. This concept was designed to ensure the continuity of care from diagnosis to treatment, particularly for individuals with chronic illnesses, by facilitating timely and accurate diagnosis. Patient navigation emerged as a model for managing the diagnosis and treatment processes in various chronic illnesses, whether evidence-based or not. In this process, a person known as a patient navigator guides patients through social, economic, financial, cultural, bureaucratic, and psychological barriers that hinder their access to healthcare services. In collaboration with the American Cancer Society (ACS), Dr. Harold Freeman established the first patient navigation program at Harlem Hospital in New York, with navigation volunteers.

The concept of the nurse navigator first emerged for oncology patients. The scope of nurse navigation has been planned and implemented to include not only cancer patients but also individuals with chronic illnesses, pregnant women, palliative care patients, and elderly individuals with special care needs. The nurse navigator concept has been utilized in patient care to manage and sustain the disease process in a personalized and safe manner. In the literature, terms such as case manager, clinical coordinator, cancer support nurses, follow-up nurses, breast specialist, breast cancer coordinator, patient navigator, and guided nurse have been used interchangeably with nurse navigation. The involvement of expert nurses in this field provides an opportunity to intervene earlier in patient side effects and complications, thereby improving the quality of patient care. Nurse navigator assist patients, their families, and the multidisciplinary care team in making collaborative decisions. By overseeing every stage of the treatment process, they empower patients by providing information and support, and serve as a liaison between patients and the healthcare team. Nurse navigator play a role beyond care management by facilitating communication, education, and coordination activities aimed at optimizing patients' and families' utilization of healthcare services.

The role of the nurse navigator is of critical importance, particularly in the field of women's health. Throughout their lives, women encounter various health processes and challenges. Nurse navigator provide comprehensive guidance to patients during preconception, pregnancy, childbirth, postpartum care, reproductive health (family planning, infertility, sexual health, etc.), menopause, and cancer care. They support women throughout these complex health journeys by providing necessary information and

assistance, and by facilitating access to various healthcare services.

Nurse navigator help patients schedule appointments, coordinate transportation and childcare, and provide informative brochures and counseling services. Particularly in gynecologic oncology, nurse navigators play a crucial role in increasing access to screening programs, shortening diagnostic times, and improving cancer outcomes in populations with significant health disparities. These services help patients achieve better health outcomes and manage their treatment processes more effectively.

GİRİŞ

Hasta navigasyonu, sağlık hizmetlerinde ilk olarak 1990 yılında Kuzey Amerikalı Dr. Harold Freeman tarafından geliştirilmiştir. Bu kavram, kronik hastalığı olan bireyler için tanının hızlı ve doğru bir şekilde konmasıyla birlikte tedavinin baştan sona sürekliliğini sağlamak amacıyla tasarlanmıştır. Hasta navigasyonu, kanıta dayalı veya kanıta dayalı olmayan çeşitli kronik hastalıkların yönetiminde tanı ve tedavi sürecinin sağlanmasına yönelik bir model olarak ortaya çıkmıştır. Bu süreçte hasta navigatörü olarak adlandırılan bir kişi hastalara sağlık hizmetlerine erişimlerini engelleyen sosyal, ekonomik, finansal, kültürel, bürokratik ve psikolojik engeller konusunda rehberlik eder. Amerikan Kanser Derneği [American Cancer Society (ACS)] ile ortaklaşa Dr. Harold Freeman, New York'taki Harlem Hastanesi'nde navigasyon gönüllüleri (sağlık çalışanları) ile ilk hasta navigasyon programını oluşturmuştur (Pautasso ve ark., 2018).

İlk navigatör hemşire onkoloji hastalarına yönelik ortaya çıkmıştır (Shejila ve ark., 2015). Navigatör hemşireliğin alanı kanserli hastaların yanı sıra kronik hastalığı olanlar, gebeler, palyatif bakım hastaları ve özel bakım gereksinimi olan yaşlıları da kapsayacak biçimde planlanmış ve uygulanmıştır (Holsapple & Jensen, 2014). Navigatör hemşire kavramı, hasta bakımında hastalık sürecini bireye özgü ve güvenli bir şekilde yönetmek aynı zamanda sürdürmek amacıyla kullanılmıştır (Sharon, 2016).

Literatürde navigatör hemşirelik yerine; vaka yöneticisi, klinik koordinatör, kanser destek hemşireleri, takip hemşireleri, meme uzmanı, meme kanseri koordinatörü, hasta yönlendiricisi ve rehber hemşire gibi isimler de kullanılmıştır. Bu alandaki uzman hemşirelerin bakıma dahil olmaları, hastalardaki yan etkilere ve komplikasyonlara daha erken müdahale etme fırsatı sağlayarak hasta bakımının kalitesini artırmaktadır (Freeman & Rodriguez, 2011). Navigatör hemşire hastaların, ailelerinin ve bakım veren multidisipliner tedavi ekibiyle ortak kararlar almaya yardımcı olur. Tedavi

sürecinin her aşamasını denetleyerek hastaları güçlendirirken bilgi ve destek sağlar. Navigatör hemşire, hastalar ve sağlık ekibi arasında bir bağlantı görevi görerek bakım yönetiminin ötesinde bir rol üstlenir. Bu kapsamlı görev hasta ve ailelerinin sağlık hizmetlerinden en iyi şekilde yararlanmasını sağlamak amacıyla iletişim, eğitim ve koordinasyon faaliyetlerini içerir (Shejila ve ark., 2015).

Özellikle kadın sağlığı alanında navigatör hemşirenin rolü kritik öneme sahiptir. Kadınlar yaşamları boyunca farklı sağlık süreçleri ve sorunlarıyla karşı karşıya kalırlar. Navigatör hemşire gebelik öncesi, gebelik, doğum ve doğum sonrası, üreme sağlığı (aile planlaması, infertilite, cinsel sağlık vb.), menopoz ve kanser bakımı süreçlerinde hastalara kapsamlı rehberlik sağlar. Navigatör hemşire, kadınların bu karmaşık sağlık yolculuklarında yanlarında olarak gerekli bilgiyi ve desteği sağlar. Çeşitli sağlık hizmetlerine erişimlerini kolaylaştırır.

Navigatör hemşire hastaların randevu almalarına, ulaşım ve çocuk bakımını koordine etmelerine yardımcı olurken aynı zamanda bilgilendirici broşürler ve danışmanlık hizmetleri de sunar. Özellikle jinekolojik onkoloji hastalarında navigatör hemşire tarama programlarına erişimi artırmak, teşhis süresini kısaltmak ve sağlık eşitsizliklerinin yaygın olduğu popülasyonlarda kanser sonuçlarını iyileştirmek konusunda önemli bir rol oynar. Bu hizmetler hastaların daha iyi sağlık sonuçları elde etmelerini ve tedavi süreçlerini daha etkili bir şekilde yönetmelerini sağlar (McKenney ve ark., 2018).

Bu çalışmanın amacı, Dünya’da ve Türkiye’de kadın sağlığı alanında hasta navigasyonu ve navigatör hemşireliğin kullanımını incelemek ve navigatör hemşirenin rollerini belirleyerek, literatüre katkı sağlamaktır.

Hasta Navigasyonu

Navigasyon kelimesinin Türkçe anlamı seyir /seyrüsefer olarak çevrilmekte, günümüzde kullanım alanlarına baktığımızda “yol kılavuzu” anlamında kullanılmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2024). Hasta navigasyonu, toplumdaki sosyal yardıma kıyasla sağlık hizmetleri sisteminde “yönlendirme” anlamına gelir. Hasta navigasyonu, kronik hastalıkların bakımındaki eşitsizliklerini azaltmaya ve bakım engellerini ortadan kaldırmaya yönelik bir yaklaşımdır. Hasta navigasyonu, hasta bakım süreci boyunca hasta, ailesi ve bakım vericiler için bakımın devamlılığını sağlama ve organize etme, rehberlik etme, bakım süreci boyunca bakım için engellerin (kişisel, lojistik ve sistemsel) aşılmasına yardımcı olan, hasta merkezli bir sağlık hizmeti sunum modelidir (Coskun ve ark., 2016; Krok-Schoen ve ark.,

2016). Hasta navigasyonu modelinin uygulanması, kanser hastalarına yardım etmede çok başarılı olmuştur ve bu model kronik rahatsızlıkları olan veya özel sağlık bakım hizmeti alması gereken hastalar içinde yeterli bilgi beceri geliştirmelerine yardımcı olmak üzere uyarlanmıştır. Bu uyarlama, navigasyonun geniş bir hasta kitlesine ulaşmasını sağlamıştır (Jeyathevan ve ark., 2017).

Navigatör Hemşire

Avustralya ve Amerika da kronik rahatsızlıkları olan kişiler için entegre bakımı değerlendiren navigatör rolü bakım modelleri geliştirilmiştir. Bu program, birincil ve ikincil sağlık hizmetleri aracılığıyla bakımı planlamada diğer sağlık hizmeti sağlayıcıları arasında multidisipliner sağlık bakımı sağlamak, hasta merkezli çalışmak, bakımın sürekliliğini artırmak ve gereksiz hastaneye yatışları önlemek amacıyla geliştirilmiştir (Ludman ve ark., 2015). Sağlık hizmetlerinde çalışan birçok meslek grubu için (hemşire, sosyal hizmet uzmanı, sağlık eğitmenleri) kullanılabilir (Krok-Schoen ve ark., 2016). Navigatör hemşire kavramı, "hasta yönlendiricisi" ve "onkoloji hemşiresi yönlendirici rolleri" gibi başlıklar altında, hasta bakımını kolaylaştırmak ve hizmetteki mevcut boşlukları gidermeye yönelik roller olarak tanımlanmıştır (Trevillion ve ark., 2015). Onkoloji hastaları için navigatör hemşire kavramı ilk olarak navigatör hasta programında ortaya çıkmıştır (Shejila ve ark., 2015).

Navigatör hemşire; hastalar ve aileleri belirli tanı ve ilgili unsurlar dahilinde yönlendirir, eğitir, savunur ve teşvik eder. Bakım koordinatörü, öngörülen tedavi planının klinik bakımında boşluk kalmamasını ve tüm disiplinlerin hastanın bütüncül bakımı için iş birliği içerisinde olmasını sağlar. Tedavi önerileri içerisinde kemoterapi verildiğinde karmaşık bakımın yönlendirilmesi gerekli hale gelir (Case, 2011). Kanser tanılarındaki artışlara bağlı olarak kanserin önlenmesi ve erken tanısı ile kanser hastalarının yaşam kalitelerinin artırılması önem kazanmıştır (Nanjaiiah ve ark., 2017). Hastaların bu zorlu kriz sürecine olumlu bir şekilde uyum sağlayabilmeleri, yaşadıkları süreci doğru bir şekilde anlamaları ve etkili başa çıkma stratejileri geliştirmeleri büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, hastaların tanıdan tedaviye kadar olan tüm aşamalarda desteklenmesi, fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarının karşılanması için profesyonel bir sağlık ekibinin varlığı gereklilik haline gelmiştir. Navigatör hemşirelik, hastaların bu karmaşık süreçte karşılaştıkları zorluklara yanıt verebilmek, tedavi süreçlerinde yaşadıkları belirsizlikleri azaltmak ve tedaviye uyumlarını artırmak, ihtiyaç duydukları rehberliği sağlayabilmek amacıyla geliştirilmiş bir

uzmanlık alanıdır (Toprak & Vural, 2016; Arnold & Boggs, 2015; Freeman & Rodriguez, 2011).

Navigatör hemşire, etkili bir iletişim ile hastalara gerekli olan bilgileri vererek onların endişelerini azaltmaktadır. Randevu tarihlerini düzenleyerek ve hastaneye ilk geldiklerinde nelerle karşılaşacaklarını açıklamaktadır. Bu süreç hemşirenin hastalık aşamaları, tedavi seçenekleri, semptom yönetimi ve destek kaynakları hakkında rehberlik yapma görevini başlatmaktadır (Toprak & Vural, 2016). Navigatör hemşire hastalarla sürekli ve yakın bir iletişim halinde olarak tedavi sürecinde ortaya çıkabilecek yan etkileri yönetme ve ortadan kaldırma konusunda hızlı ve etkili bir rol üstlenmiştir. Bu süreçte hastaların sağlık durumlarını sürekli izleyerek, tedaviye uyumlarını sağlama ve olası komplikasyonları erken tespit etme gibi görevleri yerine getirmiştir. Aynı zamanda, hastaların tedaviye verdikleri tepkileri gözlemek ve ilaçların doğru ve zamanında kullanımını sağlamak da rutin sorumlulukları arasında yer almaktadır. Navigatör hemşire, bu kapsamlı görevleri sayesinde, hastaların tedavi sürecini daha güvenli ve etkili bir şekilde geçirmelerine yardımcı olurlar ve tedavi sonuçlarını olumlu yönde etkileyecek önemli bir destek sağlar (Toprak & Vural, 2016; Hoelz ve ark., 2007). Amerikan Cerrahlar Derneği (American College of Surgeons) tarafından 2015 yılına kadar ABD'deki tüm kanser programlarının bir hasta navigasyonu sürecine sahip olması gerektiğine dair kararname imzalanmıştır (Freeman, 2013). Navigatör hemşirenin kanser tarama oranlarını artırdığı, anormal tarama testlerinden sonra takiplerin düzenli şekilde yapıldığı ve genel olarak kanser bakım sonuçlarını, tedavi süresini ve yaşam kalitesini iyileştirdiği kanıtlanmıştır (Krok-Schoen ve ark., 2016). Sağlık ekibinin teşvik ve önerileri hastaları güçlendirmek için kritik öneme sahiptir. Navigatör hemşire hastayı yetkilendirme ve hastalara pasif bir bakım alıcısı olmaktansa sağlık hizmetlerinde aktif bir ortak olmaya geçme becerilerini ve güvenini geliştirme fırsatları ve bilgileri sağlama sürecini sağlamıştır (Ludman ve ark., 2015).

Navigatör Hemşirenin Roller

Navigatör hemşire hasta merkezli durum yönetimi yaparken uygun ve erişilebilir bakımın sürekliliğini sağlar. Hastalıkta bakımın sürdürülmesinde sorumluluk alabilen hasta ve aileyi destekleyen alanlarda özelleşmiş hemşiredir. Navigatör hemşire hasta ve aile merkezli bakım planlayarak ve çeşitli sektörlerle iş birliği yaparak hasta bakım sonuçlarında önemli bir rol oynamaktadır. Hastalar ve aileleri ile multidisipliner sağlık ekibi, hastane ve toplum arasında köprü oluşturmaktadır (McMurray & Cooper, 2017; Jeyathevan ve ark., 2017).

Navigatör hemşire, hastaların sağlık yolculuğunu desteklerken eğitici, yönetici, işbirlikçi, savunucu, araştırmacı, yönlendirici ve bakım verici rolleri üstlenerek bütüncül bir hasta bakımı sağlarlar (Şekil 1). Navigatör hemşire rolü, sağlık bakımı yapılanması ve sunumundaki değişiklikler nedeniyle sağlık ekibinin bir parçası olarak hızla genişlemiştir (Trevillion ve ark., 2015). Rollerinin ana odak noktası insanların karar verme kapasitesini geliştirerek bakım geçişlerini iyileştirmektir. Kendi ihtiyaçlarını karşılamaya en uygun şekilde sağlık ve sosyal hizmetlerin karmaşıklıklarını aşmayı öğrenirken özyönetim sağlamıştır (Jeyathevan ve ark., 2017).

Navigatör hemşirenin rollerinin sürekli olarak gelişmesi, sağlık uzmanları ile arasındaki düzenli işbirliğine ve iletişime bağlıdır (Jeyathevan ve ark., 2017). Bu bağlamda, navigatör hemşirenin kadın sağlığı alanında çeşitli önemli işlevleri ortaya çıkmaktadır. Toplum sağlığı çalışanları kadınları sağlık hizmetlerine yönlendirme ve rutin taramalarını yapma konusunda etkili olabilmekteyken, uzmanlaşmış navigatör hemşire daha hedeflenmiş bakım süreçlerini ve sonuçlarını optimize etme kapasitesine sahiptir (Berrien ve ark., 2015). Obstetrik bakımda karşılaşılan yaygın hasta endişeleri arasında uzun bekleme süreleri, aceleci personel ve yetersiz bireyselleştirilmiş bakım yer almaktadır. Navigatör hemşire prenatal ziyaretlerin planlanması, bakım sürekliliğinin sağlanması, prenatal sağlık eğitimi verilmesi, emzirme desteği sunulması ve hastaların pediatrik bakımına yönelik kritik destek sağlayabilir. Ayrıca doğum sonrası bakım, kontrasepsiyon, aşılar ve sağlık taramalarının yapılmasını destekleyebilir. Riskli gebeliklerde maternal, fetal veya pediatrik uzmanlara yönlendirme yaparken lojistik zorlukları aşarak önemli faydalar sağlayabilir (Yee ve ark., 2017).

Kadınların jinekolojik sorunlarına yönelik de navigatör hemşirenin önemli katkıları mümkündür. Acil servisteki jinekolojik bakımın uygun ve zamanında ayaktan takibini sağlama, ayakta tedavi ortamında tanısal testlerin yapılması, önerilen takip ve tedavi planlarının uygulanması ve gerekli preoperatif değerlendirmelerin yapılmasına yardımcı olabilirler. Aile planlamasında yeni kontraseptif yöntemlerin doğru kullanılmasına yönelik destek sunarak kritik bir rol üstlenir. Kürtaj bakımı sosyal, finansal ve yasal engeller nedeniyle navigasyon hizmetlerine derinlemesine ihtiyaç duyulan bir alandır. Navigatör hemşire de hastalar üzerindeki yükü azaltabilir, hizmetlere erişim süresini kısaltabilir ve istenen bakımı alma olasılığını artırabilir (McKenney ve ark., 2018).

Şekil 1. Navigatör Hemşirenin Rollerini

Dünya’da ve Türkiye’de Kadın Sağlığı Alanında Yapılan Navigatör Hemşirelik Çalışmaları

Amerika da Wagner ve arkadaşları (2014) tarafından yürütülen randomize kontrollü bir çalışmada (RKÇ) yeni tanı almış meme, kolorektal ve akciğer kanserli hastalar dört ay boyunca navigatör hemşire müdahalesi almış ve yaşam kalitesi ile bakım deneyimine etkisini incelenmiştir. Kontrol grubu ise, yalnızca birinci basamak hizmetlerine başvuran ve konsültasyon alan hastalardan oluşmuştur. Navigatör hemşirelik desteği alan girişim grubunda kontrol grubuna kıyasla hastaların tedavi ve bakım süreçleri daha planlı yürütülmüş, hastaların sağlık durumları hakkında daha bilinçli olduğu ve duygusal destek almaları nedeniyle karşılaştıkları sorunlar azalmıştır (Wagner ve ark., 2014).

Baliski ve ark.’nın (2014) erken evre meme kanseri tanısı almış hastalarda yaptıkları prospektif bir çalışmada, navigatörler operasyon randevu süresini ortalama dokuz gün azaltmıştır (Baliski ve ark., 2014). Sullivan ve ark. (2015), HIV pozitif siyahi kadınlarda yaptıkları niteliksel bir çalışmada, navigasyon yoluyla hastalarla iletişim kurmayı ve bu iletişimi sürdürmeyi hedeflemiştir. Bu amaçla ruh sağlığı eğitimi içeren bir "iyileştirme rehberi" oluşturulmuştur. Navigatör hemşire tarafından katılımcılarla yarı yapılandırılmış sorular ile telefon görüşmesi yapılmıştır. Görüşme sonucunda kadınların navigatör hemşire ile yaşadıkları deneyimlerin çoğu olumlu bulunmuştur. HIV pozitif kadınlarda navigatör hemşirelik modelinin, hasta navigasyonuna yönelik umut verici bir yaklaşım olduğunu ortaya koymuştur (Sullivan ve ark., 2015).

Saltbæk ve ark.’nın (2019) yaptığı pilot çalışma’da uzman hemşire liderliğinde yapılan MyHealth programının meme kanserli hastalarda semptom yönetimindeki etkinliğini değerlendirmiş ve uzman hemşire tarafından yürütülen MyHealth programının erken evre meme kanserli kadınlarda etkili olduğu, aynı zamanda uygulanabilir ve kabul edilebilir olduğunu göstermiştir (Saltbæk ve ark., 2019). Berezowska ve ark. (2021) tarafından over, vulva,

endometrium, melanom, akciğer ve böbrek kanseri kadın hastalarda hasta navigasyonu üzerine yürütülen RKÇ da (girişim n:42; kontrol n:47) hasta navigasyonunun sağlıkla ilgili yaşam kalitesi, sıkıntı, öz bakım bilgisi, öz yeterlilik, memnuniyet ve sağlık hizmeti kullanımına etkisini incelemiştir. Gruplar arasında yaşam kalitesinde anlamlı fark bulunmaz iken destekleyici kanser bakımı kullanımı kontrol grubuna göre girişim grubunda nispeten daha düşük bulunmuştur. Ayrıca hasta navigatörü danışan katılımcıların daha yüksek öz-yeterlilik ve tatmin seviyelerine sahip olduklarını görülmüştür (Berezowska ve ark., 2021).

Zwingerman ve ark. (2020), Kanada da üçüncü basamak kanser sağlık merkezinde üreme çağındaki kanser teşhisi konmuş kadınlarda yaptığı pilot çalışmada fertilitenin korunması bilgi ve hizmetlerine erişimi artırmayı amaçlayan tele-medikal ve yerinde onkofertilite navigatör hemşirelik programı geliştirmiştir. Program, üçüncü basamak sağlık merkezinden birinci basamak sağlık merkezi arasındaki uzak mesafe nedeniyle iki merkez arasında multidisipliner bir onkofertilite ekibinin oluşturulmasına ve seyahat ihtiyacını en aza indirmek için tele-tıbbi kullanarak acil onkofertilite bakımı için bir yol haritası oluşturmuştur. Onkofertilite, “kanserden sağ kurtulanlar için doğurganlık seçeneklerini genişleten onkoloji ve üreme tıbbının kesiştiği disiplinler arası bir alandır. Çalışma sonucu, onkofertilite navigatör hemşire pozisyonunun jinekolojik uzmanlık ve tele-tıp kullanarak minimum seyahat gereksinimiyle fertilitite koruma hizmetlerine erişimi sağlayabileceğini göstermiştir. Kanser merkezleri, hemşireler ve özellikle navigatör hemşireleri onkofertilite danışmanlığı için eğitmelidir (Zwingerman ve ark., 2020).

Mertz ve ark. ’nın (2017) yaptığı RKÇ’da, meme kanseri tedavisi görmüş orta ile şiddetli psikolojik ve fiziksel semptomlar yaşayan kadınlarda navigatör hemşire müdahalesinin uygulanabilirliğini ve etkinliğini incelemiştir. Girişim grubuna navigatör hemşire tarafından standart hemşirelik bakımı ve semptom yönetimi danışmanlığı yapılmış, kontrol grubuna ise hastanede standart hemşirelik bakımı verilmiştir. Sonuç olarak bireysel navigatör hemşire müdahalesinin 6 ay sonra önemli bir etkisi gözlemlenmezken, 12 ay sonra sıkıntı, kaygı ve depresyon düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı azalma görülmüştür. Araştırma sonucu navigatör hemşirelerin savunmasız hastalara rehabilitasyon geliştirmede yardımcı olabileceğini düşündürmüştür (Mertz ve ark., 2017).

George & Batra (2022), 30-60 yaş grubundaki serviks kanseri 419 kadın (girişim n=246; kontrol n=173) ile yaptığı RKÇ’da navigatör hemşire müdahale

programının rutin muayeneye karşı kadınların serviks kanseri tarama davranışını değerlendirmiştir. Navigatör hemşire girişim grubuna pap smear için navigasyon takip ziyaretleri yapmış ve sonuç olarak kadınların serviks kanseri tarama davranışını iyileştirmede etkili olmuştur (George & Batra, 2022).

Navigatör hemşirenin rollerinden biriside semptom yönetimidir. Onkolojide semptom yönetimi; radyoterapi ve kemoterapinin neden olduğu sorunları azaltılmayı, bireylerin hastalığa ve tedaviye uyumunu ve fonksiyonel durumunu artırmayı, psikolojik durumu ve yaşam kalitesini iyileştirmeyi amaçlar (Mertz ve ark.,2017). İnciser Paşalak (2020) kemoterapi alan jinekolojik kanserli kadınlarda yaptığı RKÇ'da (girişim n:21, kontrol n:20) semptom yönetim modeline göre geliştirilen semptom yönetimi programının yaşam kalitesi ve kemoterapi süresince yaşayabilecekleri semptomların şiddet/sıklığı üzerindeki etkisini incelemiştir. Tüm hastalara ilk yüz yüze görüşmede kemoterapi tedavisi ve semptomlarına yönelik eğitim ve klinik rehberler baz alınarak araştırmacı tarafından hazırlanmış kemoterapi eğitim kitapçığı verilmiştir. Rutin bakıma karşı girişim grubuna uygulanan semptom yönetim modeli tedavi ortası ve sonunda kadınların yaşam kalitesini artırmıştır (İnciser Paşalak, 2020).

Yee ve ark. (2017), doğum sonrası 18 yaş üstü 315 kadın (girişim:218; kontrol n: 97) ile yaptığı prospektif gözlemsel bir çalışmada, rutin bakıma karşı hasta navigasyon programının doğum sonrası bakım oranlarına etkisini incelemiştir. Girişim grubuna navigatör personel tarafından doğum sonrası randevuları hatırlatma ve aynı zamanda doğum sonrası eğitimler (kontrasepsiyon, emzirme vb.) almasını sağlamıştır. Çalışma sonucunda navigasyon programının doğum sonrası bakım devam oranını, doğum kontrolü, depresyon taraması ve aşılama sıklığının iyileşmesinde etkili olmuştur (Yee ve ark.,2017).

Öztoprak ve ark. (2023), ≥ 36 gebelik hafta olan 64 primipar gebe kadınla (girişim n:32; kontrol n: 32) yaptığı RKÇ'da; rutin bakıma karşı navigatör hemşire müdahale programının doğum sonrası annelerin öz bakım becerisi, yaşam kalitesi, anksiyete, depresyon riski ve fiziksel semptomların şiddeti üzerine etkisini incelemiştir. Girişim grubuna doğum sırasında ve doğum sonrası dönemde standart hastane bakımının yanı sıra üç ev ziyareti, dört telefon görüşmesi ve beş kısa mesajdan oluşan müdahale yapılmış ve çalışma sonucunda navigasyon müdahale programının anne sağlığını iyileştirme sağlamıştır (Öztoprak ve ark.,2023).

Amerika'da Kominiarek ve ark. (2019) tarafından gebe ve doğum sonrası kadınlarda hasta navigasyonu üzerine yürütülen RKÇ'da (girişim n:152; kontrol

n:159) hasta navigasyonu programının kadınların doğum sonrası kilo yönetiminde etkili olup olmadığı değerlendirilmiştir. Girişim grubuna kilo kontrolü konusunda destek sağlama, randevularını takip etme, yaşam tarzı değişiklikleri konusunda danışmanlık desteği verilirken kontrol grubuna herhangi bir müdahale uygulanmamıştır. Araştırma sonucunda hasta navigasyonun kadınların sağlık hizmetlerini kullanımını attırdığını fakat doğum sonrası erken dönemde (12 haftaya kadar) veya doğum sonrası ilk yılda doğum sonrası kilo yönetiminde etkin olmadığı belirlenmiştir (Kominiarek ve ark.,2019).

Martinez ve ark. (2022), doğum sonrası 474 kadınla (girişim:218; kontrol n:256) yaptığı prospektif kohort çalışmasında, antenatal depresif semptomları olan kadınlar için postpartum hasta navigasyon programının postpartum bakıma katılımını değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda doğum sonrası hasta navigasyon programına dahil edilen kadınlarda doğum sonrası bakıma katılım oranlarında artışın olduğu belirlenmiştir (Martinez ve ark.,2022).

Tablo 1' de çalışmalar özet şeklinde gösterilmiştir.

Sonuçlar ve Öneriler

Navigatör hemşire programları üzerine yapılan literatür taramaları kadın sağlığı alanında teşhis, tedavi sürecinin zamanında tamamlanması, bakımın desteklenmesi ve sürekliliği, hasta memnuniyeti ve yaşam kalitesi gibi konularda olumlu sonuçlar elde ettiğini göstermiştir. Özellikle jinekolojik onkoloji ve kadın sağlığı alanında yapılan navigatör hemşire programı çalışmaları ve postpartum bakım üzerine yapılan navigatör hemşire programı çalışmaları öne çıkmaktadır. Hasta ve aileleri sağlık hizmetlerinden yararlanma sürecindeki engelleri aşabilmek için sürekli destek sağlayacak bir hemşire, savunucu veya yol göstericiye ihtiyaç duymaktadır. Hasta navigasyonunun onkolojik bakıma dahil edilmesinden bu yana hemşire araştırmacılar onkolojik navigatör hemşirelerin spesifik bakım sonuçlarının sağladığı yararları net bir şekilde tanımlamışlardır. Ülkemizde sağlık hizmetleri içinde navigatör hemşire programlarının bulunmaması ve bu programlarda standardizasyon eksiklikleri bu alandaki araştırmacılar için zorluklar yaratmaktadır. Bu bağlamda, navigatör hemşire programlarının etkinliğini artırmak ve standartlarını belirlemek adına daha fazla araştırma yapılması ve programların ülke genelinde uygulanabilirliğinin artırılması önerilmektedir.

Tablo 1: Dünya’da ve Türkiye’de Kadın Sağlığı Alanında Navigatör Hemşireliğin Kullanımı Üzerine Çalışmalar

Yazar & Yıl / Ülke	Amaç	Çalışma Değişkenleri	Araştırma tipi	Örneklem	Bulgular
Wagner ve ark., 2014 / Amerika	Yeni meme, kolorektal veya akciğer kanseri teşhisi konan kişilerde navigatör hemşire müdahalesinin yaşam kalitesi ve hasta deneyimine etkisini incelemektir.	Yaşam kalitesi	Randomize kontrollü çalışma (RKÇ)	Yeni meme, kolorektal veya akciğer kanseri teşhisi konan hastalar (girişim n: 133; kontrol n:118)	Verilen bakımla karşılaştırıldığında, seyirlerinin erken döneminde kanserli hastalar için hemşire navigatör desteği hasta deneyimini iyileştirir ve bakımdaki sorunları azaltır, ancak yaşam kalitesini farklı şekilde etkilemez.
Baliski ve ark.,2014 / Kanada	Hemşire navigasyonunun meme kanserli hastalara uygulanması, cerrahi tedavi için bekleme süresinde etkisini incelemektir.	Hemşire navigasyon modeli	Prospektif çalışma	Meme kanseri tanısı alan hastalar (girişim n: 97; kontrol n:100)	Hemşire navigasyonunun meme kanserli hastalara uygulanması, cerrahi tedavi için bekleme sürelerini azaltmada etkili görünmektedir.
Sullivan ve ark., 2015 / Amerika	Hemşire navigasyon modelinin HIV bakımında HIV pozitif siyahi kadınlar ile iletişim kurmayı ve korumayı hedeflemiştir.	Hemşire navigasyon modeli	Nitel çalışma	HIV pozitif siyahi kadınlar (N:21)	Hemşire navigasyon modeli, HIV ile yaşayan siyahi kadınlar için hasta navigasyonuna yönelik umut verici bir yaklaşımı olduğu belirtilmiştir.
Saltbæk ve ark., 2019 / Danimarka	MyHealth programının meme kanserli hastalarda semptom yönetimindeki etkinliğini değerlendirmektedir.	MyHealth programı	Pilot çalışma	Meme kanseri olan kadınlar (N:25)	Uzman hemşire tarafından yürütülen MyHealth programının erken evre meme kanserli kadınlarda etkili olduğu, aynı zamanda uygulanabilir ve kabul edilebilir olduğunu göstermiştir.
Mertz ve ark., 2017 / Danimarka	Meme kanseri tedavisi görmüş orta ila şiddetli psikolojik ve fiziksel semptomlar yaşayan kadınlarda navigatör hemşire müdahalesinin uygulanabilirliğini ve etkinliğini değerlendirmektedir.	Navigatör hemşire bakımı	RKÇ	Meme kanseri tedavisi görmüş kadınlar (girişim n: 25; kontrol n:25)	Navigatör hemşirelerin savunmasız hastalara rehabilitasyon geliştirmede yardımcı olabileceğini düşündürmüştür.
George & Batra, 2022 / Hindistan	Navigatör hemşire müdahale programının kadınların serviks kanseri tarama davranışını iyileştirip iyileştirmediğini değerlendirmektedir.	Tarama, Tanı	RKÇ	30-60 yaş grubundaki kadınlar (girişim n: 246; kontrol n:173)	Navigatör hemşire müdahale programı kadınlar arasında serviks kanseri tarama davranışını iyileştirmede etkili olduğu belirtilmiştir
Zwingerman ve ark., 2020 / Kanada	Üçüncü basamak bir doğurganlık kliniğinden uzak yerlerde yaşayan yeni kanser teşhisi konan üreme çağındaki kadınlar için fertilitenin korunması bilgilerine ve hizmetlerine erişimi artırmayı amaçlayan 1 yıllık bir pilot programı incelemektedir.	Onkofertilite navigatör hemşire bakımı	Pilot çalışma	Üreme çağındaki olan kanser tanısı alan kadınlar (N:22)	4 kadın doğurganlığın korunması danışmanlığı aldı ve iki kadın oosit veya embriyo kriyoprezervasyonu uyguladı. Onkofertilite navigatör hemşire pozisyonu, yerel jinekolojik uzmanlık ve tele-tıp kullanarak minimum seyahat ihtiyacı ile doğurganlığın korunması hizmetlerine erişim sağlayabilir.

Berezowska ve ark., 2021 / Hollanda	Hasta navigasyonunun sağlıkla ilgili yaşam kalitesi, sıkıntı, öz bakım bilgisi, öz yeterlilik, memnuniyet ve sağlık hizmeti kullanımına etkisini incelemektir.	Yaşam kalitesi, sıkıntı, öz bakım bilgisi, öz yeterlilik, memnuniyet ve sağlık hizmeti kullanımı	RKÇ	Yeni over, vulva, endometrium, melanom, akciğer, böbrek kanseri teşhisi konan hastalar (girişim n:42; kontrol n:47)	Sağlıkla ilgili yaşam kalitesi durumunda müdahale (n=42) ile kontrol grubu (n=47) arasında anlamlı bir fark gözlenmedi. Destekleyici kanser bakımı tüketimi hem müdahale hem de kontrol grubu için düşüktü, ancak müdahale grubu için nispeten daha düşüktü. Ayrıca, hasta navigatörü danışan katılımcıların daha yüksek öz-yeterlilik ve tatmin seviyelerine sahip oldukları görüldü. Primipar annelere yapılan navigasyon müdahale programının anne sağlığını iyileştirdiği gözlemlenmiştir.
Öztoprak ve ark., 2023 /Türkiye	Navigatör hemşire müdahale programının doğum sonrası annelerin öz bakım becerisi, yaşam kalitesi, anksiyete, depresyon riski ve fiziksel semptomların şiddeti üzerine etkilerini belirlemeye çalışmıştır.	öz bakım becerisi, yaşam kalitesi, anksiyete, depresyon riski ve fiziksel semptomların şiddeti	RKÇ	≥36 gebelik haftasında olan primipar gebeler (girişim n:32; kontrol n:32)	
İnciser Paşalak, 2020/ Türkiye	Semptom yönetim modeline göre geliştirilen semptom yönetimi programının yaşam kalitesi ve kemoterapi süresince yaşayabilecekleri semptomların şiddet/sıklığı üzerindeki etkisini incelemektir.	Semptom yönetim modeli	RKÇ	Kemoterapi alan jinekolojik kanserli kadınlar (girişim n:21, kontrol n:20)	Rutin bakıma karşı girişim grubuna uygulanan semptom yönetim modeli tedavi ortası ve sonunda kadınların yaşam kalitesini artırmıştır.
Yee ve ark.,2017 / Amerika	Hasta navigasyon programının kadınların doğum sonrası bakım oranlarını artırmada etkili olup olmadığını değerlendirmektir.	Navigating New Motherhood programı	Prospektif çalışma	Doğum sonrası kadınlar (girişim n:218; kontrol n:97)	Doğum sonrası bir navigasyon programının uygulanması, rutin doğum sonrası bakımda devam oranının ve doğum kontrolü, depresyon taraması ve aşılama sıklığının iyileşmesinde etkili olduğu bulunmuştur.
Kominiarek ve ark.,2019 / Amerika	Hasta navigasyonu programının kadınların doğum sonrası kilo yönetiminde etkili olup olmadığını değerlendirmektir.	Hasta Navigasyon programı	RKÇ	Doğum sonrası kadınlar (girişim n:152; kontrol n:159)	Hasta navigasyonun kadınların sağlık hizmetlerini kullanımını attırdığını; fakat doğum sonrası erken dönemde (12 haftaya kadar) veya doğum sonrası ilk yılda doğum sonrası kilo yönetiminde etkin olmadığı belirlenmiştir.
Martinez ve ark.,2022 / Amerika	Antenatal depresif semptomları olan kadınlar için postpartum hasta navigasyon programının postpartum bakıma katılmada etkili olup olmadığını değerlendirmeye çalışmıştır.	Hasta navigasyon programı	Prospektif çalışma	Doğum sonrası kadınlar (girişim n:218; kontrol n:256)	Doğum sonrası hasta navigasyon programına dahil edilen kadınlarda doğum sonrası bakıma katılım oranlarında artışın olduğu belirlenmiştir.

Araştırmanın Etik Yönü/Ethics Committee

Approval: Literatür incelemesi yapılmış olup, kullanılan literatür, kaynaklar bölümünde gösterilmiştir

Hakem/Peer-review: Dış hakem değerlendirmesi.

Yazar Katkısı/Author Contributions: Fikir /kavram: SAD,ZD; Tasarım.; SAD,ZD; Danışmanlık: SAD,ZD; Analiz/Yorum: SAD,ZD; Kaynak tarama; SAD,ZD; Makalenin Yazımı: SAD,ZD; Eleştirel inceleme: ZD

Çıkar çatışması/Conflict of interest: Araştırmacılar herhangi bir çıkar çatışması belirtmemişlerdir.

KAYNAKLAR

- Arnold, E., & Boggs, K. (2015). *Interpersonal Relationships: professional communication skills for nurses* (7th ed.).
- Baliski, C., McGahan, C. E., Liberto, C. M., Broughton, S., Ellard, S., Taylor, M., Bates, J., & Lai, A. (2014). Influence of nurse navigation on wait times for breast cancer care in a Canadian regional cancer center. *American Journal of Surgery*, 207(5), 686–692. <https://doi.org/10.1016/j.amjsurg.2014.01.002>
- Berezowska, A., Passchier, E., & Bleiker, E. (2021). Professional patient navigation in a hospital setting: a randomized controlled trial. *Supportive Care in Cancer*, 29(4), 2111–2123. <https://doi.org/10.1007/s00520-020-05721-5>
- Berrien, K., Ollendorff, A., & Menard, M. K. (2015). Pregnancy medical home care pathways improve quality of perinatal care and birth outcomes. *North Carolina medical journal*, 76(4), 263–266. <https://doi.org/10.18043/nmc.76.4.263>
- Case, M. A. B. (2011). Oncology nurse navigator: ensuring safe passage. *Clinical Journal of Oncology Nursing*, 15(1), 33–40. <https://doi.org/10.1188/11.CJON.33-40>
- Coskun, H., Sentüre, Ç., & Kavakli, Ö. (2016). sağlık hizmetlerinde navigasyon uygulaması. *Medical Journal of Bakirkoy*, 12(4), 157–162. <https://doi.org/10.5350/BTDMJB201612401>
- Freeman, H. P. (2013). The history, principles, and future of patient navigation: commentary. *seminars in oncology nursing*, 29(2), 72–75. <https://doi.org/10.1016/j.soncn.2013.02.002>
- Freeman, H. P., & Rodriguez, R. L. (2011). History and principles of patient navigation. *Cancer*, 117(SUPPL. 15), 3539–3542. <https://doi.org/10.1002/cncr.26262>
- George, T. J., & Batra, K. (2022). Effect of a community-based multicomponent intervention on cervical cancer behavior among women - A randomized controlled trial. *Journal of education and health promotion*, 11, 329. https://doi.org/10.4103/jehp.jehp_1742_21
- Hoelz, T. M., Sladek, M. L., & Michaelson, P. L. (2007). Blending nursing roles in oncology and imaging: An innovative strategy. *Oncology Nursing Forum*, 34(1), 27–31. <https://doi.org/10.1188/07.ONF.27-31>
- Holsapple, S., & Jensen, M. (2014). A model program for patient navigation: using the justice system to offer a health care intervention to improve birth outcomes—understanding constrained choice and drug treatment court. *Journal of Applied Social Science*, 8(1), 41–60. <https://doi.org/10.1177/1936724413482902>
- İnciser Paşalak Ş(2020) . Kemoterapi alan jinekolojik kanserli hastalarda semptom yönetim modeli'nin etkinliğinin değerlendirilmesi [Yayımlanmamış doktora tezi]. Koç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Jeyathevan, G., Lemonde, M., & Cooper Brathwaite, A. (2017). The role of oncology nurse navigators in enhancing patient empowerment within the diagnostic phase for adult patients with lung cancer. *Canadian Oncology Nursing Journal*, 27(2), 164–170. <https://doi.org/10.5737/23688076272164170>
- Kominiarek, M. A., Summerlin, S., Martinez, N. G., & Yee, L. M. (2019). postpartum patient navigation and postpartum weight retention. *AJP reports*, 9(3), e292–e297. <https://doi.org/10.1055/s-0039-1694700>
- Krok-Schoen, J. L., Oliveri, J. M., & Paskett, E. D. (2016). Cancer care delivery and women's health: the role of patient navigation. *Frontiers in Oncology*, 6(2), 1–10. <https://doi.org/10.3389/fonc.2016.00002>
- Ludman, E. J., McCorkle, R., Bowles, E. A., Rutter, C. M., Chubak, J., Tuzzio, L., Jones, S., Reid, R. J., Penfold, R., & Wagner, E. H. (2015). Do depressed newly diagnosed cancer patients differentially benefit from nurse navigation? *Gen Hosp Psychiatry*, 37(3), 236–239. <https://doi.org/10.1016/j.genhosppsy.2015.02.008>
- Martinez, N. G., Yee, L. M., & Miller, E. S. (2022). Is postpartum patient navigation uniquely beneficial for women with antenatal depressive symptoms?. *American journal of perinatology*, 39(11), 1189–1195. <https://doi.org/10.1055/s-0040-1721696>
- McKenney, K. M., Martinez, N. G., & Yee, L. M. (2018). Patient navigation across the spectrum of women's health care in the United States. *American Journal of Obstetrics and Gynecology*, 218(3), 280–286. <https://doi.org/10.1016/j.ajog.2017.08.009>
- McMurray, A., & Cooper, H. (2017). The nurse navigator: An evolving model of care. *Collegian*, 24(2), 2–8. <https://doi.org/10.1016/j.colegn.2016.01.002>
- Mertz, B. G., Dunn-Henriksen, A. K., Kroman, N., Johansen, C., Andersen, K. G., Andersson, M., Mathiesen, U. B., Vibe-Petersen, J., Dalton, S. O., & Envold Bidstrup, P. (2017). The effects of individually tailored nurse navigation for patients with newly diagnosed breast cancer: a randomized pilot study. *Acta Oncologica*, 56(12), 1682–1689. <https://doi.org/10.1080/0284186X.2017.1358462>
- Nanjaiah, R., V., R., & Khan, M. A. (2017). Quality of life in gynaecologic cancer subjects attending a tertiary care

- centre. *International Journal Of Community Medicine And Public Health*, 4(5), 1644–1651. <https://doi.org/10.18203/2394-6040.ijcmph20171777>
- Oh, J., & Ahn, S. (2021). Effects of nurse navigators during the transition from cancer screening to the first treatment phase: a systematic review and meta-analysis. *Asian Nursing Research*, 15(5), 291–302. <https://doi.org/10.1016/j.anr.2021.10.001>
- Öztoprak, P. U., Koç, G., & Erkaya, S. (2023). Evaluation of the effect of a nurse navigation program developed for postpartum mothers on maternal health: A randomized controlled study. *Public health nursing (Boston, Mass.)*, 40(5), 672–684. <https://doi.org/10.1111/phn.13226>
- Pautasso, F. F., De Medeiros Zelmanowicz, A., Dias Flores, C., Catalina, R., & Caregnato, A. (2018). Online *Revista Gaúcha de Enfermagem*
- Role of the Nurse Navigator: integrative review *Atuação do Nurse Navigator: revisão integrativa Actuación del Nurse Navigator: revisión integrativa. Rev Gaúcha Enferm*, 39, 1–10. www.seer.ufrgs.br/revistagauchadeenfermagem
- Saltbæk, L., Karlsen, R. V., Bidstrup, P. E., Høeg, B. L., Zoffmann, V., Horsbøl, T. A., Holländer, N. H., Svendsen, M. N., Christensen, H. G., Dalton, S. O., & Johansen, C. (2019). MyHealth: specialist nurse-led follow-up in breast cancer. A randomized controlled trial—development and feasibility. *Acta Oncologica*, 58(5), 619–626. <https://doi.org/10.1080/0284186X.2018.1563717>
- Sharon, S. G. (2016). Overview of Professional Roles and Responsibilities. <https://www.jons-online.com/issues/2016/july-2016-vol-7-no-6/1457-overview-of-professional-roles-and-responsibilities>
- Shejila, C. H., Mamatha, S. P., & Donald, J. F. (2015). Oncology nurse navigator programme - a narrative Review. *Journal of Health and Allied Sciences NU*, 05(01), 103–107. <https://doi.org/10.1055/s-0040-1703877>
- Sullivan, K. A., Schultz, K., Ramaiya, M., Berger, M., Parnell, H., & Quinlivan, E. B. (2015). Experiences of women of color with a nurse patient navigation program for linkage and engagement in HIV care. *AIDS Patient Care and STDs*, 29, S49–S54. <https://doi.org/10.1089/apc.2014.0279>
- Thygesen, M. K., Pedersen, B. D., Kragstrup, J., Wagner, L., & Mogensen, O. (2012). Gynecological cancer patients differentiated use of help from a nurse navigator: A qualitative study. *BMC Health Services Research*, 12(168), 2–11. <https://doi.org/10.1186/1472-6963-12-168>
- Toprak, F. Ü., & Vural, G. (2016). Jinekolojik onkolojide navigasyon ve navigatör hemşirenin rolleri. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 19(1), 65–70.
- Trevillion, K., Singh-Carlson, S., Wong, F., & Sherriff, C. (2015). An evaluation report of the nurse navigator services for the breast cancer support program. *Canadian Oncology Nursing Journal = Revue Canadienne de Nursing Oncologique*, 25(4), 409–414. <https://doi.org/10.5737/23688076254409414>
- Türk Dil Kurumu. (2024, 29 Ağustos). Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/>
- Wagner, E. H., Ludman, E. J., Aiello Bowles, E. J., Penfold, R., Reid, R. J., Rutter, C. M., Chubak, J., & McCorkle, R. (2014). Nurse navigators in early cancer care: A randomized, controlled trial. *Journal of Clinical Oncology*, 32(1), 12–18. <https://doi.org/10.1200/JCO.2013.51.7359>
- Yee, L. M., Martinez, N. G., Nguyen, A. T., Hajjar, N., Chen, M. J., & Simon, M. A. (2017). Using a patient navigator to improve postpartum care in an urban women's health Clinic. *Obstetrics and gynecology*, 129(5), 925–933. <https://doi.org/10.1097/AOG.0000000000001977>
- Zwingerman, R., Melenchuk, K., McMahon, E., Liu, K. E., Siren, A., Laferriere, N., & Greenblatt, E. M. (2020). Expanding urgent oncofertility services for reproductive age women remote from a tertiary level fertility centre by use of telemedicine and an on-site nurse navigator. *Journal of Cancer Education*, 35(3), 515–521. <https://doi.org/10.1007/s13187-019-01490>